

Maciej Błotnicki

Uniwersytet Marii Curie-Skłodowskiej w Lublinie

mblotek@wp.pl

Niezaspokojenie wierzyciela jako przestępstwo przeciwko obrotowi gospodarczemu w ujęciu porównawczym. Zagadnienia wybrane

*Unsatisfied Creditor as a Crime Against Business
Trading in Comparative Law Approach.
Selected Issues*

STRESZCZENIE

Artykuł przedstawia ogólną charakterystykę odpowiedzialności karnej za przestępstwa przeciwko wierzycielom, z naciskiem na typ przestępnego niezaspokojenia wierzyciela. Autor syntetycznie ukazuje polskie regulacje w ujęciu prawno-porównawczym.

Słowa kluczowe: przestępstwo gospodarcze; przestępstwa przeciwko wierzycielom; niezaspokojenie wierzyciela

WSTĘP

Punkt wyjścia do podjęcia rozważań dotyczących problematyki przestępstw mających na celu wyrządzenie szkody w majątkowych interesach wierzycieli stanowi skądinąd banalne stwierdzenie, że ryzyko występujące w prowadzeniu działalności gospodarczej, będące immanentną cechą społecznej gospodarki wolnorynkowej, niejednokrotnie prowadzi do patologii wśród jej uczestników. Gdy normy prawa cywilnego, regulujące stosunki o charakterze zobowiązaniowym, kwestie ich wykonywania oraz ochronę wierzycieli w przypadku niewypłacalności dłużników,

okażą się z różnych względów bezskuteczne i niewydolne¹, wierzyciel ma prawo poszukiwać należytej mu ochrony na gruncie postępowania karnego.

Biorąc to pod uwagę oraz dostrzegając konieczność zapewnienia należytej, również z punktu widzenia norm prawa karnego, obrony dóbr prawnych wierzycieli, ustawodawca typizuje pod groźbą kary poszczególne zachowania prowadzące do naruszenia lub zagrożenia ich interesów. Analizując to zagadnienie przez pryzmat zasady *ultima ratio* prawa karnego², która zasadza się na potrzebie reakcji przez pociągnięcie do odpowiedzialności za zachowania naruszające normy postępowania określone w innych gałęziach prawa tylko i wyłącznie wtedy, gdy te inne regulacje zawiodą, nasuwa się pytanie o zakres komplementarności i przystawalności obowiązujących typów przestępstw do potrzeb współczesnej gry rynkowej³.

Mając powyższe racje na względzie, ustawodawcy karni wielu państw rozważają, czy (a jeśli tak, to w jaki sposób) zabronić pod groźbą kary szczególnie nagannych zachowań dłużników prowadzących do pokrzywdzenia wierzycieli. Dla oczyszczenia przedpola rozważań wspomnieć należy o braku jednolitości w przyjmowanej przez prawodawców systematyce przestępstw przeciwko wierzycielom z uwagi na rodzajowy przedmiot ochrony. Można w tym kontekście wyróżnić trzy sposoby ujęcia⁴, stanowiące syntetyczne uogólnienie dla wszystkich pojawiających się w przebadanych państwach. Pierwszy występuje w większości krajów, gdzie typy przeciwko interesom wierzycieli zaliczane są do przestępstw przeciwko obrotowi gospodarczemu, działalności gospodarczej czy ekonomicznej (Kanada, Islandia, Gruzja, Węgry, Kosowo, Litwa, Holandia, Rosja, Malta, Armenia, Chorwacja, Kazachstan, Kirgistan, Bułgaria, Słowenia, Tadżykistan i Ukraina)⁵. Drugi schemat polega na uznaniu, że rodzajowy przedmiot ochrony

¹ K. Buczkowski, *Przestępstwa na szkodę wierzycieli (art. 300–302 k.k.) – wybrane aspekty praktyki ścigania*, „Prawo w Działaniu” 2003, nr 16, s. 103 i n.; L. Gardocki, *Zagadnienia teorii kryminalizacji*, Warszawa 1990, s. 201.

² O. Górniok, *Przestępstwa na szkodę wierzycieli w projekcie kodeksu karnego*, „Problemy Prawa Karnego” 1993, nr 16, s. 38; M. Marszałek, *Sporne problemy wykładni art. 6 § 1 i 3 ustawy o ochronie obrotu gospodarczego*, „Prokuratura i Prawo” 1997, nr 6, s. 44.

³ W. Krahel, *Cywilnoprawne implikacje odpowiedzialności za przestępstwa na szkodę wierzycieli*, „Palestra” 1998, nr 11–12, s. 35. Trafnie J. Skorupka wskazuje, że ingerencja w stosunki cywilnoprawne przez normy prawa karnego ma stanowić jedynie uzupełnienie i wsparcie należytej ochrony praw wierzycieli. Autor ten podkreśla, że reakcja karna w żadnym wypadku nie może zastępować innych prawem przewidzianych mechanizmów oraz że nie jest to ani jedyny, ani najważniejszy instrument w gamie środków służących wierzycielowi celem dochodzenia należnych mu praw. Zob. J. Skorupka, [w:] *Karnoprawna ochrona wierzycieli w razie upadłości podmiotów gospodarczych*, red. M. Bojarski, Wrocław 2002, s. 11 i n.

⁴ *Idem*, *Zagadnienie komplementarności karnoprawnej i cywilnoprawnej ochrony wierzycieli*, „Państwo i Prawo” 2001, z. 8, s. 65 i n.

⁵ Dostęp do wszystkich przeanalizowanych ustaw karnych uzyskano za pośrednictwem portalu www.legislationline.org/documents/section/criminal-codes [dostęp: 11.02.2017].

przestępstw przeciwko wierzycielom stanowi mienie (Czechy, Czarnogóra, Serbia, Macedonia, Słowacja oraz Turcja), natomiast w ostatnim typy grupowane są zbiorczo w rozdziałach dotyczących przestępstw związanych ze sferą upadłości albo z bezprawną działalnością dłużników (Albania, Estonia, Finlandia, Niemcy, Norwegia, Hiszpania i Francja).

MODELE ODPOWIEDZIALNOŚCI KARNEJ ZA PRZESTĘPSTWA PRZECIWKO WIERZYCIEŁOM

Samo podejście ustawodawcy do penalizacji przestępstw przeciwko wierzycielom jest w ujęciu prawoporównawczym różnorodne i zasługuje na kilka słów pogłębionej refleksji. W przebadanych państwach wyróżnić można bowiem trzy modele odpowiedzialności karnej. Ich omówienie pozwoli przystąpić do kompleksowego przedstawienia poszczególnych typów czynów zabronionych obowiązujących w ustawach karnych państw trzecich, polegających na udaremnieniu zaspokojenia wierzyciela.

W pierwszym z modeli ustawodawca karzy rezygnuje z penalizacji zachowań prowadzących do pokrzywdzenia wierzycieli, uznając, że droga odpowiedzialności cywilnej przed sądem lub innym właściwym organem jest w pełni wystarczająca. Z uwagi na potrzebę ochrony dóbr prawnych tego rodzaju w takich państwach, jak Azerbejdżan i Mongolia powyższy wzorzec przyjął się i z powodzeniem jest stosowany. Jest prosty i klarowny, ponieważ nie wchodzi w konflikt z zasadą *ultima ratio* prawa karnego i nie naraża się zarazem na zarzut nadmiernej ingerencji prawodawcy przez stosowanie represji w te dziedziny prawa, w których aplikacja wewnętrznych regulacji w sposób należyty zabezpiecza kreowane przez nie stosunki prawne. Jako wadę wskazać można to, że w niektórych przypadkach, w razie naruszenia dobra prawnego, może być odczuwalny dla pokrzywdzonego brak typizacji zapewniającej silną ochronę przez normy prawa karnego i interwencję organów ścigania⁶.

W drugim modelu ustawodawca kształtuje odpowiedzialność karną sprawcy za szczególnie naganne zachowania dłużników prowadzące do wyrządzenia szkody w interesach wierzycieli jako szczególny typ oszustwa. Jest to typ indywidualnego przestępstwa z uwagi na podmiot przestępstwa, którym może być wyłącznie dłużnik lub upadły. Do kręgu państw, gdzie ten model obowiązuje, należą Kosowo, Słowenia i Finlandia. Czynność sprawcza oszustwa dłużniczego polega na działaniu w sposób określony w dyspozycji przepisu karnego celem osiągnięcia bezprawnej

⁶ W skrajnych wypadkach funkcjonowania tego modelu, bez zapewnienia – przez normy prawa karnego – interwencji właściwych organów ścigania, pokrzywdzony w obawie przed skomplikowaną drogą procesu cywilnego lub jego kosztami może być pozostawiony samemu sobie.

korzyści majątkowej lub uniknięcia obowiązku zwrotu takiej korzyści. Występować musi również okoliczność modalna w postaci zainicjowanego postępowania upadłościowego lub odpowiedników (występującego w polskim porządku prawnym) postępowania restrukturyzacyjnego. Nie ulega żadnej wątpliwości, iż typ ten jest zamiarem bezpośrednim kierunkowym (czyli *dolus directus coloratus*), przejawiającym się w celu dłużnika dotyczącym wyrządzenia swym zachowaniem szkody w dobrach prawnych wierzyciela.

W Kosowie oszustwo dłużnicze uregulowane jest w art. 288 k.k. i można je popełnić przez wydanie poświadczającego nieprawdę dokumentu lub złożenie nieprawdziwego oświadczenia, świadomy i oszukańczy transfer bądź ukrywanie składników majątkowych dłużnika lub dokumentów przed wierzycielem, świadome i oszukańcze składanie ofert, ich przyjmowanie celem uzyskania bezprawnego przysporzenia w postaci środków pieniężnych (w tym odszkodowania, zadośćuczynienia czy nagrody) lub nieruchomości, aby zyskać przewagę w postępowaniu upadłościowym. Możliwa jest też realizacja znamion czynności sprawczej na skutek świadomej i powziętej bez zgody uprawnionego podmiotu przełożonego sprzedaży, niszczenia, rzeczywistego lub pozornego nabywania mienia. Typ ten zagrożony jest karą pozbawienia wolności od 6 miesięcy do lat 5.

Art. 227 ust. 2 słoweńskiego kodeksu karnego penalizuje oszustwo dłużnika przez działanie polegające na sporządzeniu podrobionych lub przerobionych umów, przyznaniu nieistniejących roszczeń bądź wywołaniu w inny sposób w majątku wierzyciela wielkiej szkody. Nie ma w słoweńskiej ustawie karnej odpowiednika polskiego art. 115 § 6 k.k. czy choćby wskazówek wykładniczych, jak należałoby interpretować to znamię. Sankcja karna za powyższy typ przewidziana jest do wysokości nieprzekraczającej 5 lat pozbawienia wolności.

W rozdziale 39 sekcji 2 ust. 1 kodeksu karnego Finlandii uregulowano typ oszustwa dłużniczego. Przepis ten dotyczy dłużnika, który ukrywa swój majątek, uznaje roszczenia niezasadne w całości lub w części, udziela wprowadzających w błąd informacji dotyczących okoliczności istotnych dla wierzyciela. Fińska ustawa karna przewiduje najłagodniejszy wymiar kary spośród państw znajdujących analizowany szczególny typ oszustwa, bo nie może on *in concreto* przekroczyć 2 lat kary pozbawienia wolności. Ust. 2 tego przepisu określa, że nie podlega karze za typ oszustwa dłużniczego ten, kto – zobowiązany dobrowolnie – sprostuje wprowadzające w błąd informacje lub w inny sposób zapobiegnie skutkowi.

Trzeci model odpowiedzialności karnej za popełnienie przestępstwa przeciwko wierzycielom zasada się na założeniu prawodawcy o potrzebie penalizacji szczególnie nagannych zachowań dłużników przez typy *stricte* ukierunkowane, których rodzajowym przedmiotem ochrony jest dobro prawne, czyli majątkowe interesy uprawnionej strony stosunku zobowiązaniowego. Stwierdzić należy, że wśród przebadanych państw powyższy schemat ma charakter dominujący i występuje w większości analizowanych krajów.

POSZCZEGÓLNE PRZESTĘPSTWA PRZECIWKO WIERZYCIELOM

Po przedstawieniu założeń prawodawcy, odnoszących się do stosowanej systematyki w zakresie rodzajowego przedmiotu ochrony oraz modelowych koncepcji odpowiedzialności karnej za przestępstwa przeciwko wierzycielom, można przystąpić do bliższej analizy struktury wybranego typu w ujęciu porównawczym. Oczyszczając przedpole dalszych rozważań, powiedzieć trzeba, że w razie przyjęcia przez prawodawcę założenia, iż zastosowanie ostatniego z modeli zapewni najbardziej pożądane efekty z punktu widzenia prawnokarnej ochrony, to jego uwaga ogniskuje się wokół trzech możliwych kategorii typów czynów zabronionych⁷. Polegają one bądź na udaremnieniu przez dłużnika zaspokojenia roszczenia przysługującego wierzycielowi, bądź na doprowadzeniu do swojej niewypłacalności lub upadłości albo faworyzowaniu jednego czy kilku uprawnionych, działając tym samym na szkodę pozostałych. Skoncentruję się na typie udaremnienia zaspokojenia wierzyciela. Dla zachowania pożądanej przejrzystości wypowiedzi wszelkie poniżej poczynione uwagi dotyczące uregulowań odnoszących się do wybranego typu przeciw interesom wierzycieli będą przedstawione w nawiązaniu do ich polskich odpowiedników i zostaną poprzedzone syntetyczną analizą obowiązującego w RP stanu prawnego.

1. Udaremnienie zaspokojenia wierzyciela w myśl polskiej ustawy karnej

W art. 300 § 1 k.k. ulokowano przepis, którego *ratio legis* zasadza się na kryminalizacji niezaspokojenia należności przysługującej wierzycielowi przez usuwanie, ukrywanie, darowanie, niszczenie, rzeczywiste lub pozorne obciążanie albo uszkodzanie składników majątkowych przez dłużnika w sytuacji, gdy ten ostatni zagrożony jest niewypłacalnością lub upadłością. Realizacja tych czynności ma w konsekwencji prowadzić do udaremnienia bądź uszczuplenia zaspokojenia roszczenia przysługującego uprawnionemu, co ma stanowić prawnokarny skutek⁸. Wspomnieć trzeba, że typ ten zalicza się do tzw. przestępstw wieloodmianowych⁹, gdzie wystarczająca jest realizacja jednej z możliwych, ujętych alternatywnie, czynności sprawczych¹⁰.

⁷ J. Lachowski, [w:] *System Prawa Handlowego*, t. 10: *Prawo karne gospodarcze*, red. R. Zawłocki, Warszawa 2012, s. 461.

⁸ J. Majewski, [w:] *Kodeks karny. Część szczególna*, red. W. Wróbel, A. Zoll, t. 3, Warszawa 2016, s. 708 i n.

⁹ A. Płońska, *Niektóre uwagi o przestępstwie udaremnienia zaspokojenia wierzycieli*, „Nowa Kodyfikacja Prawa Karnego” 2009, t. 24, s. 122–123.

¹⁰ R. Zawłocki, [w:] *Kodeks karny. Część szczególna*, red. A. Wąsek, R. Zawłocki, t. 2, Warszawa 2010, s. 1432.

W zakresie podmiotu przestępstwa typ z art. 300 § 1 k.k. jest przestępstwem indywidualnym, może je popełnić wyłącznie dłużnik¹¹.

Dla realizacji znamion nie ma żadnego znaczenia, co jest źródłem zobowiązania. Istotne natomiast jest, czy z łączącym strony stosunkiem prawnym związany jest, wykonywany przez właściwe organy państwa, przymus realizacji. Nie powinno ulegać żadnej wątpliwości, że zobowiązanie o charakterze niezupełnym do takich się nie zalicza, a zatem wypełnienie znamion czynności sprawczej przez dłużnika z takiego stosunku nie implikuje pociągnięcia go do odpowiedzialności karnej¹². Strona przedmiotowa przestępstwa z art. 300 § 1 k.k. nie nastręcza żadnych wątpliwości.

Przechodząc do omówienia strony przedmiotowej typu niezaspokojenia wierzyciela, analizę ograniczę wyłącznie do czynności sprawczej, przestępnego skutku oraz okoliczności modalnych, czyli tych znamion, które w perspektywie prawnoporównawczej odgrywają najistotniejszą rolę i umożliwiają sformułowanie wstępnych wniosków *de lege lata* oraz postulatów *de lege ferenda*.

Do czynności sprawczej należą wymienione taksatywnie w dyspozycji przepisu art. 300 § 1 k.k. zachowania polegające na: usuwaniu, ukrywaniu, zbywaniu, darowaniu, niszczeniu, obciążaniu lub uszkodzaniu składników swojego majątku przez dłużnika, mające na celu niedopuszczenie do zaspokojenia roszczeń wierzyciela przez udaremnienie dostępu do dóbr materialnych albo ich uszczuplenie. Zaistnieć przy tym musi okoliczność modalna w postaci grożącej dłużnikowi niewypłacalności bądź upadłości. Za istotne uznać należy, że wywołanie skutku za pomocą innych niż opisane czynności nie wyczerpuje znamion typu¹³. Krytycznie trzeba ocenić powyższy zabieg legislacyjny z uwagi na to, że prawodawca nie jest w stanie przewidzieć wszelkich sposobów niełojalnego postępowania dłużnika, co prowadzi do niemożliwości zapewnienia adekwatnej prawnokarnej ochrony interesów majątkowych wierzycieli. Odnośnie do dwóch pierwszych czynności wykonawczych powiedzieć trzeba, że przez ich realizację dłużnik nie wyzbywa się (ani trwale, ani czasowo) składników majątkowych, lecz prowadzi do stanu, w którym wierzyciel

¹¹ Wyrok SN z dnia 5 stycznia 2000 r., V KKN 192/99, LEX nr 50986. Przegląd stanowisk i omówienie sporów występujących w doktrynie prawa karnego w zakresie podmiotu przestępstwa na szkodę wierzycieli zob. J. Skorupka, *Pojęcie dłużnika w typach przestępstw na szkodę wierzycieli*, „Orzecznictwo Sądów Powszechnych” 1999, s. 32 i n.; J. Majewski, *op. cit.*, s. 715 i n. Ich przytoczenie przekraczałoby ramy niniejszego tekstu i stanowiłoby zbędne powtórzenie. Pragnę zaznaczyć, że za słuszny przyjmuję pogląd, w którym obie strony stosunku zobowiązaniowego muszą być przedsiębiorcami. Moim zdaniem byłoby to zgodnie z *ratio legis* rozdziału XXXVI k.k., mającego na celu ochronę obrotu gospodarczego (tak też: M. Kulik, [w:] *Kodeks karny. Komentarz*, red. M. Mozgawa, Warszawa 2012, s. 703–704). Pomijam w tym miejscu rozważania dotyczące problematyki klauzuli rozszerzającej podmiotową odpowiedzialność karną za przestępstwa przeciwko wierzycielom, zawartej w art. 308 k.k. i jego odpowiednikach w ustawach karnych państw trzecich, uzasadniając to zamiarem jej analizy w odrębnym tekście dotyczącym wyłącznie tego zagadnienia.

¹² R. Zawłocki, [w:] *Kodeks karny. Część szczególna*, s. 1433.

¹³ M. Bojarski, [w:] *Kodeks karny. Komentarz*, red. M. Filar, LEX/el.

ma trudności w wykryciu mienia, z którego mógłby zaspokoić swoje roszczenie¹⁴. Również zatajenie przez dłużnika istnienia określonych rzeczy czy praw, będących jego własnością, stanowi realizację znamienia ukrywania¹⁵. Kolejnym znamieniem jest „zbycie” elementów wchodzących w skład majątku dłużnika. Termin ten nie należy do grupy pojęć normatywnych, lecz pochodzi z języka powszechnego. Stosując wykładnię celowościową, można wyciągnąć wniosek, iż ustawodawca objął tym pojęciem wszelkie czynności o charakterze rozporządzającym i zobowiązującym¹⁶, które prowadzą do przesunięcia praw albo rzeczy z majątku dłużnika¹⁷. Jako istotne, lecz z punktu widzenia założeń niniejszych rozważań – drugorzędne, uznać należy kwestie dotyczące ważności aktu zbycia składników majątkowych¹⁸, dlatego zagadnienia te zostaną pominięte.

Kontrowersyjne w doktrynie prawa karnego jest, czy znamię „daruje” należy rozumieć wyłącznie jako zawarcie cywilnoprawnej umowy darowizny¹⁹ czy też odmówić temu pogładowi racji, przyjmując szersze rozumienie tego terminu²⁰. Drugie z zaprezentowanych stanowisk wydaje się bardziej klarowne²¹ i zapewniające adekwatny zakres prawnokarnej ochrony przed potencjalnymi działaniami dłużnika prowadzącymi do pokrzywdzenia wierzyciela. Niszczenie²² rzeczy to jej unicestwienie, implikujące uniemożliwienie wykorzystania zgodnie z przeznaczeniem, oraz pozbawienie jej wartości. Uszkodzenie natomiast, zgodnie z definicją słownikową²³, polega na spowodowaniu w rzeczy niewielkiego defektu. Zaznaczyć przy tym trzeba, że odróżnienie zniszczenia rzeczy od jej uszkodzenia, na gruncie

¹⁴ T. Oczkowski, *Przestępstwa na szkodę wierzycieli*, „Monitor Prawniczy” 1999, nr 11, s. 21; *idem*, [w:] *Kodeks karny. Komentarz*, red. V. Konarska-Wrzosek, LEX/el.

¹⁵ Problematiczne w tym kontekście jest zagadnienie, czy realizację znamienia ukrywania popełnionego przez zaniechanie wykonać można wyłącznie w przypadku, gdy na dłużniku ciąży obowiązek wyjawienia składników swojego majątku, czy też niezależnie od tych okoliczności. Zagadnienie to doprowadziło do polaryzacji stanowisk w doktrynie prawa karnego. Zgodzić się należy z J. Skorupką, który stoi na stanowisku, że do popełnienia przestępstwa z art. 300 § 1 k.k. nie jest konieczne istnienie takiego obowiązku. Zob. J. Skorupka, *Karnoprawna ochrona wierzycieli*, Toruń 2001, s. 286.

¹⁶ J. Lachowski, *op. cit.*, s. 475.

¹⁷ Zdaniem większości komentatorów nie ma znaczenia, czy do rozporządzenia rzeczą lub prawem doszło odpłatnie czy pod tytułem darmym. Prowadzi to do kreowania postulatów o wyeliminowaniu „darowania” ze znamion czynności sprawczej jako elementu zbędnego. Odmienny pogląd głosi R. Zawłocki, [w:] *System Prawa Karnego*, t. 9: *Przestępstwa przeciwko mieniu i gospodarstwu*, red. R. Zawłocki, Warszawa 2011, s. 647 i n.

¹⁸ Pogłębione rozważania w tym przedmiocie przedstawili J. Majewski (*op. cit.*, s. 724) oraz J. Skorupka (*Karnoprawna ochrona...*, s. 289 i n.).

¹⁹ Na takim stanowisku stoi R. Zawłocki, [w:] *System Prawa Karnego...*, s. 648.

²⁰ O. Górniok, *Prawo karne gospodarcze*, Toruń 1997, s. 57.

²¹ Tak też: M. Kulik, [w:] *Kodeks karny. Komentarz*, s. 702.

²² M. Dąbrowska-Kardas, P. Kardas, *Przestępstwa przeciwko mieniu*, Kraków 1999, s. 229.

²³ *Uszkodzenie*, <http://sjp.pwn.pl/szukaj/uszkodza%C4%87.html> [dostęp: 11.02.2017].

znamion typu czynu zabronionego, w dalszym ciągu nasuwa wiele trudności i wątpliwości interpretacyjnych. Najbardziej przekonuje pogląd, wedle którego istotą uszkodzenia jest naruszenie substancji²⁴, oddziaływanie na całość rzeczy. Obciążanie składników majątkowych polega na przyjmowaniu przez dłużnika zobowiązań bądź zabezpieczaniu już istniejących zobowiązań na składnikach majątku²⁵. Przez pozorność obciążenia winno się rozumieć zachowanie polegające na stworzeniu okoliczności faktycznych mających na celu przekonać osoby trzecie, że zostały wywołane oznaczone skutki prawne, chociaż nie miały one nigdy wystąpić²⁶. Pozorne obciążanie majątku może przybrać dowolne formy, w szczególności przez zaciąganie fikcyjnych zobowiązań.

Przestępstwo opisane w art. 300 § 1 k.k. jest przestępstwem materialnym²⁷. Udaremnienie zaspokojenia wierzyciela ma miejsce, jeśli wierzytelność uprawnionego nie będzie mogła zostać w całości zaspokojona, natomiast uszczuplenie – gdy dochodzenie roszczenia jest niemożliwe w określonej części, ale nie w całości²⁸. Ustalić również należy związek przyczynowo-skutkowy pomiędzy opisanym zachowaniem dłużnika a wystąpieniem prawnokarnego skutku. Jeżeli bowiem brak jest relacji tego rodzaju i działanie albo zaniechanie obowiązanego nie miało realnego wpływu na zaspokojenie wierzyciela, implikuje to niedopuszczalność pociągnięcia go do odpowiedzialności karnej²⁹.

Prawodawca uznał, że zachowania określone w znamionach czynności sprawczej art. 300 § 1 k.k. są bezprawne i karalne tylko i wyłącznie w przypadku zagrożenia dłużnika niewypłacalnością lub upadłością. W tym kontekście, stosując dyrektywę systemową wykładni prawa³⁰, trzeba odwołać się do stosownych regulacji ustawy – Prawo upadłościowe³¹. Art. 11 ust. 1a wspomnianego aktu normuje, iż niewypłacalny jest podmiot, który utracił zdolność do wykonywania swoich wymagalnych zobowiązań³² pieniężnych, przy czym domniemywa się, że dłużnik utracił tę zdolność, jeżeli jest w zwłoce z płatnościami przekraczającymi 3 miesiące. Upadłość, zgodnie z regulacjami Prawa upadłościowego, jest następstwem stanu niewypłacalności dłuż-

²⁴ M. Kulik, *Przestępstwo i wykroczenie uszkodzenia rzeczy*, Lublin 2005, s. 66 i n.

²⁵ *Idem*, [w:] *Kodeks karny. Komentarz*, s. 702.

²⁶ Wyrok SA we Wrocławiu z dnia 24 sierpnia 2012 r., II AKa 189/12, Legalis.

²⁷ Wyrok SN z dnia 18 października 1999 r., II KKN 230/99, „Prokuratura i Prawo” 2000, nr 2, poz. 8.

²⁸ J. Skorupka, *Karnoprawna ochrona...*, s. 299; J. Majewski, *op. cit.*, s. 736.

²⁹ Postanowienie SN z dnia 1 grudnia 2015 r., V KK 351/15, Legalis; wyrok SA w Katowicach z dnia 31 maja 2012 r., II AKa 148/12, Legalis.

³⁰ Odmienny pogląd głosi J. Majewski (*op. cit.*, s. 760–762), który postuluje posługiwanie się terminem „niewypłacalność” tak, jak to jest rozumiane na gruncie prawa cywilnego, uzasadniając to komplementarnością w użyciu w tzw. języku powszechnym, co zdaniem tego autora jest miarodajne.

³¹ Ustawa z dnia 28 lutego 2003 r. – Prawo upadłościowe (Dz.U. z 2003 r., nr 60, poz. 535).

³² M. Kozaczek, *Niewypłacalność i upadłość jako znamiona czynu zabronionego*, „Przegląd Ustawodawstwa Gospodarczego” 2007, nr 6, s. 15 i n.

nika. Stan ten implikuje wydanie przez właściwy wydział gospodarczy postanowienia o ogłoszeniu upadłości³³. Grożącą niewypłacalność albo upadłość obejmują wszelkie sytuacje, w których istnieje obiektywnie konkretne, realne niebezpieczeństwo nadejścia upadłości lub niewypłacalności³⁴. Dla realizacji znamion nie jest konieczna nieuchronność nadejścia wyżej wymienionych stanów. W zupełności wystarczające jest zagrożenie ich nastąpienia, z którym należy się liczyć.

Warto dodać, że polski ustawodawca wprowadził jeden typ kwalifikowany w art. 300 § 3 k.k., gdzie znamieniem kwalifikującym jest liczba pokrzywdzonych, którym została wyrządzona szkoda, tj. zgodnie z wolą prawodawcy ma być ich wielu. Okoliczność tę należy odczytywać przez pryzmat art. 301 k.k., gdyż *lege non distinguente* wielu wierzycieli to z pewnością więcej niż kilku³⁵.

2. Analiza prawnoporównawcza

Przystępując do analizy *stricte* porównawczej, już na wstępie należy stwierdzić, że znamiona czynności sprawczej w typie obowiązującym w Polsce występują również w większości przeanalizowanych państw. Dlatego, dla zachowania klarowności wyводу, poniższe omówienie zostanie ograniczone do wskazania odrębności bez zbędnego przytaczania niepotrzebnych powtórzeń.

W art. 222 ust. 1 czeskiego kodeksu karnego uregulowane jest przestępstwo niezaspokojenia własnego wierzyciela. Realizacja znamion prowadząca do wyrządzenia szkody w niemałych rozmiarach³⁶ względem uprawnionej strony stosunku zobowiązaniowego polega na uczynieniu rzeczy wchodzących w skład majątku dłużnika niezdatnymi do użytku, pozorowaniu niewypłacalności lub upadłości oraz na czynnościach występujących w polskim porządku prawnym. Ustawowe zagrożenie to kara do 2 lat pozbawienia wolności albo kara ograniczenia wolności. Ciekawy typ, zagrożony tą samą karą, ulokowany został w art. 222 ust. 2. Polega on na udaremnieniu zaspokojenia cudzego wierzyciela i zarazem wyrządzeniu mu szkody w niemałych rozmiarach. Popelnić ją można przez uznanie bezzasadnego powództwa, honorowanie nieistniejących roszczeń oraz roszczeń w większej niż rzeczywista wartości albo w niekorzystnej kolejności. W ust. 3 i 4 uregulowano

³³ Również w tym przypadku J. Majewski (*op. cit.*, s. 762) postuluje nadanie sformułowaniu „upadłość” swoiste, autonomiczne znaczenie, niezależne od regulacji Prawa upadłościowego.

³⁴ J. Lachowski, *op. cit.*, s. 479; wyrok SA w Warszawie z dnia 16 stycznia 2013 r., II AKa 403/12, Legalis.

³⁵ W związku ze znamieniem kwalifikującym, odnoszącym się do liczby pokrzywdzonych, przestępstwem z art. 300 § 1 k.k. brak jest jednomyślności wśród przedstawicieli doktryny. Najbardziej poprawne wydaje się stanowisko interpretujące wielu jako co najmniej dziesięciu. Tak m.in. M. Kulik, [w:] *Kodeks karny. Komentarz*, s. 705.

³⁶ W trybie art. 138 ust. 1 czeskiego kodeksu karnego przez znanie szkody w niemałych rozmiarach rozumieć należy szkodę, której wartość to przynajmniej 25 tys. koron czeskich, czyli niepełna 4 tys. zł.

dwa typy kwalifikowane względem przestępstw z ust. 1 i 2. Do okoliczności wpływających na wyższy wymiar kary należy rozmiar wyrządzonej szkody³⁷.

Odmówienie satysfakcji roszczeniu wierzyciela zostało usankcjonowane także w art. 250 ust. 4 kodeksu karnego Islandii. Penalizowane czynności sprawcze polegają na wprowadzeniu wierzyciela w błąd, ofiarowaniu wystawnych prezentów lub trwonieniu majątku, zbywaniu mienia poniżej wartości rynkowej, uwzględnianiu znacznie zawyżonych roszczeń. Powyższe szczególnie naganne zachowania dłużnika podlegają karze pozbawienia wolności do lat 6.

Bezprawne działania dłużnika popełniane w razie grożącej mu niewypłacalności stypizowano w art. 205 gruzińskiej ustawy karnej. Do wyróżniających ten typ znamion zaliczyć należy zbycie składników majątku, które w razie wszczęcia postępowania upadłościowego byłyby objęte szczególnym zabezpieczeniem, a także zniszczenie mienia związanego z prawidłowym zarządzaniem działalnością gospodarczą przedsiębiorcy. W razie popełnienia czynu sprawcy grozi kara pozbawienia wolności do lat 3.

W prawie niemieckim przestępstwa polegające na udaremnieniu bądź uszczupleniu zaspokojenia wierzyciela mają długą tradycję legislacyjną³⁸. Karalnego niezaspokojenia wierzyciela dotyczy § 283d ust. 1 niemieckiego kodeksu karnego. Zakaz karny aktualizuje się, gdy dłużnikowi grozi utrata zdolności do wykonywania wymaganych zobowiązań bądź zawieszenie płatności w ramach postępowania upadłościowego³⁹. Czynność sprawcza polega na zbyciu lub ukrywaniu mienia w sposób sprzeczny z zasadami prowadzenia działalności gospodarczej⁴⁰ bądź niszczeniu, uszkodzeniu albo czynieniu niezdatnym do użytku mienia, które w przypadku zainicjowania postępowania upadłościowego należałoby do masy upadłości⁴¹. Typ ten zagrożony jest karą pozbawienia wolności na czas nie dłuższy niż lat 5 albo karą grzywny. Nadmienić trzeba, że w § 283d ust. 2 StGB ustawo-

³⁷ W ust. 3 skutek polega na wyrządzeniu istotnej szkody, tj. szkody, której wartość to przynajmniej 500 tys. koron czeskich (około 79,8 tys. zł), a w ust. 4 – na wyrządzeniu rozległej szkody, czyli szkody odpowiadającej wartości 5 mln koron czeskich (około 798 tys. zł).

³⁸ K. Tiedemann, *Erscheinungsformen der Wirtschaftskriminalität und Möglichkeiten ihrer Strafrechtlichen Bekämpfung*, „Zeitschrift für die gesamte Strafrechtswissenschaft“ 1976, Heft 1, s. 230.

³⁹ Jako interesująca jawi się regulacja zawarta w § 283d ust. 4, gdzie ustawodawca wprowadził klauzulę odpowiedzialności karnej. Wszczęcie procesu karnego za popełnienie przestępstwa polegającego na udaremnieniu dochodzenia roszczeń przez wierzyciela warunkowane jest zaprzestaniem płatności przez dłużnika, wszczęciem postępowania w sprawie ogłoszenia upadłości bądź oddaleniu tego wniosku z uwagi na brak środków. Zob. W. Stree, [w:] *Strafgesetzbuch. Kommentar*, Hrsg. A. Schönke, H. Schröder, München 1997, s. 2046.

⁴⁰ T. Fischer, *Strafgesetzbuch und Nebengesetzen. Kommentar*, München 2009, s. 2119.

⁴¹ K. Kuhl, [w:] *Strafgesetzbuch. Kommentar*, Hrsg. K. Lackner, K. Kuhl, München 2004, s. 1210–1211.

dawca niemiecki wprowadził karalność usiłowania⁴² omawianego przestępstwa. Do okoliczności kwalifikujących, implikujących odpowiedzialność karną zagrożoną od 6 miesięcy do lat 10, należą szczególnie poważne przypadki (*einem besonders schweren Fällen*). Zalicza się do nich działanie z zamiarem osiągnięcia korzyści majątkowej⁴³ albo wywołanie skutku w postaci narażenia wielu osób na trudną sytuację finansową lub utratę mienia⁴⁴.

Wedle art. 404 ust. 1 węgierskiego kodeksu karnego odpowiedzialności karnej podlega ten, kto w związku z grożącą niewypłacalnością przedsiębiorcy, objętego ustawą dotyczącą procedury upadłości lub likwidacji, udaremnia lub utrudnia zaspokojenie roszczeń swojego wierzyciela przez określone czynności wykonawcze. Realizację znamion czynności sprawczej można popełnić, abstrahując od tych obowiązujących na gruncie polskiej ustawy karnej, także przez czynienie rzeczy niezdatnymi do użytku, uwzględnianie bezzasadnych roszczeń czy postępowanie w inny, sprzeczny z zasadami ostrożności w prawidłowym zarządzie, sposób. Ustawowy wymiar kary za analizowany typ wynosi od 1 roku do 10 lat pozbawienia wolności.

Niezaspokojenie wierzyciela na gruncie litewskiej ustawy karnej zostało uregulowane w art. 208 ust. 2 k.k. Typ ten polega na ukrywaniu, trwonieniu, przewożeniu za granicę, zbywaniu poniżej racjonalnej ceny składników majątkowych, które mogłyby zostać wykorzystane na spłatę wierzycieli. Jako interesujące jawią się okoliczności modalne analizowanego przestępstwa, przejawiające się w grożącej dłużnikowi niewypłacalności lub upadłości oraz działaniu motywowanym trudną sytuacją ekonomiczną. Za popełnienie czynu z art. 208 ust. 2 litewskiego kodeksu karnego grozi kara grzywny lub pozbawienia wolności do lat 3.

Przestępstwo działania na szkodę wierzyciela uregulowane w art. 255 ust. 2 kodeksu karnego Czarnogóry w zasadzie, pod względem wewnętrznej struktury znamion, jest tożsame z typem funkcjonującym w Polsce. Ustawowe zagrożenie karą wynosi do 6 miesięcy pozbawienia wolności. W kontekście komparatystycznym wart wspomnienia jest, jako jeden z nielicznych przykładów odpowiednika art. 300 § 2 polskiej ustawy karnej, typ egzekucyjnego niezaspokojenia wierzyciela ulokowany w art. 255 ust. 3 czarnogórskiego kodeksu karnego.

W Rosji udaremnienie zaspokojenia wierzyciela reguluje art. 195 ust. 1 k.k. Typ ten jest charakterystyczny ze względu na sporą dozę kazuistyki w zakresie opisu zachowań składających się na czynność sprawczą. Popełnić je można przez zatajenie informacji o wielkości oraz położeniu składników majątkowych, cesję wierzycielności, fałszowanie ksiąg rachunkowych lub innych mających na celu

⁴² W tym miejscu trzeba wspomnieć, że na podstawie § 23 StGB usiłowanie występku karalne jest tylko wtedy, gdy ustawa tak stanowi. Zob. A. Eser, [w:] *Strafgesetzbuch. Kommentar*, Hrsg. A. Schönke, H. Schröder, s. 357 i n.

⁴³ W. Stree, *op. cit.*, s. 2040.

⁴⁴ T. Fischer, *op. cit.*, s. 2120.

dokumentację prowadzenia działalności gospodarczej przedsiębiorcy. Warto dodać, że na gruncie rosyjskiej ustawy karnej powyższy typ ma charakter podwójnie skutkowy. Znamienny jest nie tylko udaremnieniem zaspokojenia wierzyciela, ale również wyrządzeniem szkody na wielką skalę/w wielkich rozmiarach⁴⁵ w dobrach prawnych uprawnionego. Do okoliczności modalnych zaliczyć należy działanie w ramach oznak grożącej upadłości. *Prima vista* można dostrzec, że rosyjski ustawodawca ma tendencję do stosowania jak najszerszego spektrum z dostępnych środków oddziaływania przez karę. Typ ten zagrożony jest kilkoma alternatywnie określonymi sankcjami, do których należą: grzywna od 100 do 500 tys. rubli albo w wysokości odpowiadającej wynagrodzeniu skazanego za okres od 1 roku do 3 lat, kara ograniczenia wolności do 2 lat, praca przymusowa do lat 3 albo orzeczenie kumulatywne kary pozbawienia wolności do 3 lat oraz grzywny do 200 tys. rubli lub w wysokości odpowiadającej równowartości 18 miesięcznych zarobków skazanego.

Jednym z bardziej syntetycznie ujętych typów polegających na niezaspokojeniu wierzyciela jest art. 241 ust. 1 rumuńskiego kodeksu karnego, zagrożony karą nie niższą niż 1 miesiąc i nie wyższą niż 5 lat pozbawienia wolności. Realizacja znamion polega na fałszowaniu, kradzieży lub niszczeniu własnych ksiąg rachunkowych, realizowaniu fikcyjnych długów albo transferze składników majątkowych na inny podmiot gospodarczy.

We Francji obowiązują dwa typy czynów zabronionych mające na celu prawnokarną ochronę wierzycieli przed udaremnieniem ich zaspokojenia. Pierwszy z nich, uregulowany w art. 314-6 Code Pénal, popełnić może tylko osoba, której zostało powierzone określone mienie celem zabezpieczenia praw wierzyciela. Ma on pełnić swoistą rolę gwaranta realizacji roszczenia uprawnionego⁴⁶. W skład znamion czynności sprawczej wchodzi zachowania polegające na niszczeniu lub przywłaszczaniu powierzonych składników majątkowych. Za dokonanie⁴⁷ grozi kara 3 lat pozbawienia wolności i grzywna w wysokości do 375 tys. euro. W drugim, ulokowanym w art. 314-7 Code Pénal, dostrzec można podobieństwo do art. 300 § 2 polskiej ustawy karnej. Znamienny jest tu zamiar sprawcy polegający na działaniu w określony sposób celem udaremnienia wykonania orzeczenia sądo-

⁴⁵ Ustawodawca rosyjski wielokrotnie posługuje się terminem „szkoda w wielkich rozmiarach/na wielką skalę”. Definicję legalną tego znamienia znaleźć można w kontekście art. 263 rosyjskiego kodeksu karnego, sankcjonującego niedopełnienie wymogów związanych z bezpieczeństwem w transporcie. Zakładając, że ustawodawca tym samym sformułowaniami na gruncie jednego aktu normatywnego nadaje to samo znaczenie, przyjąć można, że szkoda w wielkich rozmiarach to szkoda, której wartość przekracza 1 mln rubli (około 69,4 tys. zł).

⁴⁶ Y. Mayaud, [w:] *Code Pénal*, eds. Y. Mayaud, A. Jézéquel, C. Gayet, Paris 2012, s. 1068 i n.

⁴⁷ W tym miejscu warto nadmienić, że tej samej karze podlega sprawca usiłowania typu z art. 314-6.

wego⁴⁸ stwierdzającego lub ustalającego wysokość długu⁴⁹. Czynność sprawczą można sprowadzić generalnie do zachowań prowadzących do ukrycia składników swojego majątku bądź zmniejszenia jego wartości. Ustawowe zagrożenie karą to 3 lata pozbawienia wolności oraz grzywna w wysokości 45 tys. euro. Należy zauważyć, że ustawodawca francuski wychodzi z założenia, że zachowania dłużnika, będącego gwarantem realizacji praw wierzyciela, który postępuje w sposób nierzetelny, zasługują na surowszy wymiar kary.

Za wątpliwy pod względem konstrukcji trzeba uznać art. 257 ust. 2 kodeksu karnego Macedonii. W przepisie tym uregulowano typ niezaspokojenia wierzyciela, który warunkowany jest niewypłacalnością sprawcy. Strona podmiotowa znamienne jest działaniem dłużnika mającym na celu oszukanie wierzyciela lub wyrządzenie szkody w jego majątku. Czynność sprawcza polega na uwzględnianiu fikcyjnych roszczeń, zawieraniu fikcyjnych umów lub działaniu w inny oszukańczy sposób. Mam poważne wątpliwości, czy tak zbudowany typ czynu zabronionego powinien ostać się w konfrontacji z fundamentalną dla całego prawa karnego zasadą *nullum crimen sine lege certa*. Możemy mieć tu do czynienia ze zbyt dużą dowolnością i uznaniowością, czy dane zachowanie podpada pod zakres normowania prawnokarnej normy. Jest to tym bardziej istotne z uwagi na dość surowy reżim sankcji karnej, bowiem typ ten zagrożony jest karą pozbawienia wolności do 6 miesięcy do lat 5.

Ostatnim z przebadanych na cele niniejszego tekstu państw jest Słowacja. Słowacka ustawa karna reguluje działanie na szkodę wierzyciela w § 239 ust. 1. Odpowiedzialności karnej z tego przepisu podlega ten, kto zapobiega choć w części zaspokojeniu swego wierzyciela przez niszczenie, uszkodzanie lub czynienie niezdatnym do użytku składników swojego majątku. Realizacja znamion czynności sprawczej możliwa jest również przez ukrywanie, wymianę bądź w inny sposób pomijanie w wykazach określonych elementów stanowiących własność dłużnika, honorowanie nieistniejących wierzytelności lub zrzeczenie się wartościowych roszczeń. W przypadku realizacji znamion sprawcy grozi kara pozbawienia wolności do lat 2. Ustawodawca wyróżnił trzy typy zmodyfikowane w § 239 ust. 3–5 słowackiego kodeksu karnego, w których znamieniem kwalifikującym jest rozmiar wyrządzonej w dobrach prawnych uprawnionego szkody, szczególnie motywacja sprawcy i sposób działania oraz doprowadzenie innego podmiotu swym bezprawnym zachowaniem do niewypłacalności lub upadłości.

⁴⁸ Komentatorzy wskazują, że nie jest okolicznością istotną, jaki sąd wydał orzeczenie, wbrew któremu swym bezprawnym zachowaniem występuje dłużnik, lecz jego prawomocność i wykonalność. Zob. Y. Mayaud, *op. cit.*, s. 1071.

⁴⁹ Enumeratywnie określony jest natomiast zakres stosunków prawnych, z których może wynikać wysokość zobowiązania określonego w wyroku. Zalicza się do nich kwestie: odpowiedzialności karnej sprawcy, odpowiedzialności odszkodowawczej oraz alimentacyjnej.

PODSUMOWANIE

Przedstawiony w niniejszym opracowaniu swoisty przegląd regulacji odnoszących się do zagadnienia karalnego niezaspokojenia wierzyciela bynajmniej nie aspiruje do miana wyczerpującej analizy. Zasadniczym celem było zaprezentowanie wybranych przestępstw obowiązujących w państwach trzecich i osadzenie w tym kontekście polskiej regulacji z art. 300 § 1 k.k. Próbując pokusić się o wskazanie kilku wniosków wypływających z przeprowadzonych rozważań, stwierdzić należy, że obowiązujący na gruncie polskiej ustawy karnej typ czynu zabronionego nie stanowi żadnego *novum* w europejskim ustawodawstwie karnym i nie odbiega od jego, niestety niezbyt wysokich, standardów.

Pod względem wewnętrznej struktury znamion typu łatwo można zauważyć tendencję ustawodawstw karnych do jak najpełniejszego odzwierciedlenia wszelkich możliwych karygodnych zachowań dłużnika prowadzących do pokrzywdzenia wierzyciela przez ich egzemplifikację w znamiona czynności sprawczej. Takie założenie trzeba ocenić negatywnie, gdyż nie można przewidzieć wszelkich możliwych posunięć zobowiązanego, które mogą wyrządzić szkodę w dobrach prawnych uprawnionego. Polska regulacja na tle przepisów innych państw uchodzi wręcz za typową dla przestępstw tego rodzaju. Pragnę zaznaczyć, że należałoby postulować, pod kątem uwag *de lege ferenda*, przykładanie większej wagi do syntetyczności w ujęciu znamion czynności sprawczej, choć mimo wszystko brak w kontekście porównawczym przykładów udanych prób skondensowanego uregulowania przestępstw przeciwko wierzycielom, które można traktować jako wzorcowo regulujące problematykę tego rodzaju.

Podkreślić należy, że zainteresowanie prawodawcy tą kategorią przestępstw (w szczególności niezaspokojeniem wierzyciela) w dobie funkcjonowania gospodarki wolnorynkowej zasadza się i stanowi rewers patologicznej realizacji stosunku zobowiązaniowego. Głównym celem zobowiązania jest przecież zaspokojenie interesu wierzyciela⁵⁰, a zasada uczciwego obrotu, szerzej rozumiana pod postacią „uczciwości kupieckiej”, wymaga, by wszyscy wierzyciele zostali zaspokojeni przez dłużnika⁵¹. Biorąc pod uwagę szersze spektrum analizowanego zjawiska, ustawodawca słusznie dostrzega zagrożenia, szczególnie dla należytego funkcjonowania obrotu gospodarczego, które łączyć się mogą z brakiem dochowania rzetelności w stosunkach cywilnoprawnych i podejmuje środki mające na celu przeciwdziałanie niepożądanym skutkom takiego zachowania.

⁵⁰ J. Skorupka, *Karnoprawna ochrona...*, s. 46.

⁵¹ *Idem*, *Zagadnienie komplementarności karnoprawnej...*, s. 68.

BIBLIOGRAFIA

- Bojarski M., [w:] *Kodeks karny. Komentarz*, red. M. Filar, LEX/el.
- Buczowski K., *Przestępstwa na szkodę wierzycieli (art. 300–302 k.k.) – wybrane aspekty praktyki ścigania*, „Prawo w Działaniu” 2003, nr 16.
- Dąbrowska-Kardas M., Kardas P., *Przestępstwa przeciwko mieniu*, Kraków 1999.
- Eser A., [w:] *Strafgesetzbuch. Kommentar*, Hrsg. A. Schönke, H. Schröder, München 1997.
- Fischer T., *Strafgesetzbuch und Nebengesetzen. Kommentar*, München 2009.
- Gardocki L., *Zagadnienia teorii kryminalizacji*, Warszawa 1990.
- Górniok O., *Prawo karne gospodarcze*, Toruń 1997.
- Górniok O., *Przestępstwa na szkodę wierzycieli w projekcie kodeksu karnego*, „Problemy Prawa Karnego” 1993, nr 16.
- Kozaczek M., *Niewyplacalność i upadłość jako znamiona czynu zabronionego*, „Przegląd Ustawodawstwa Gospodarczego” 2007, nr 6.
- Krahel W., *Cywilnoprawne implikacje odpowiedzialności za przestępstwa na szkodę wierzycieli*, „Palestra” 1998, nr 11–12.
- Kuhl K., [w:] *Strafgesetzbuch. Kommentar*, Hrsg. K. Lackner, K. Kuhl, München 2004.
- Kulik M., [w:] *Kodeks karny. Komentarz*, red. M. Mozgawa, Warszawa 2012.
- Kulik M., *Przestępstwo i wykroczenie uszkodzenia rzeczy*, Lublin 2005.
- Lachowski J., [w:] *System Prawa Handlowego*, t. 10: *Prawo karne gospodarcze*, red. R. Zawłocki, Warszawa 2012.
- Majewski J., [w:] *Kodeks karny. Część szczególna*, red. W. Wróbel, A. Zoll, t. 3, Warszawa 2016.
- Marszałek M., *Sporne problemy wykładni art. 6 § 1 i 3 ustawy o ochronie obrotu gospodarczego*, „Prokuratura i Prawo” 1997, nr 6.
- Mayaud Y., [w:] *Code Pénal*, eds. Y. Mayaud, A. Jézéquel, C. Gayet, Paris 2012.
- Oczkowski T., [w:] *Kodeks karny. Komentarz*, red. V. Konarska-Wrzošek, LEX/el.
- Oczkowski T., *Przestępstwa na szkodę wierzycieli*, „Monitor Prawniczy” 1999, nr 11.
- Płońska A., *Niektóre uwagi o przestępstwie udaremnienia zaspokojenia wierzycieli*, „Nowa Kodyfikacja Prawa Karnego” 2009, t. 24.
- Postanowienie SN z dnia 1 grudnia 2015 r., V KK 351/15, Legalis.
- Skorupka J., [w:] *Karnoprawna ochrona wierzycieli w razie upadłości podmiotów gospodarczych*, red. M. Bojarski, Wrocław 2002.
- Skorupka J., *Karnoprawna ochrona wierzycieli*, Toruń 2001.
- Skorupka J., *Pojęcie dłużnika w typach przestępstw na szkodę wierzycieli*, „Orzecznictwo Sądów Powszechnych” 1999.
- Skorupka J., *Zagadnienie komplementarności karnoprawnej i cywilnoprawnej ochrony wierzycieli*, „Państwo i Prawo” 2001, z. 8.
- Stree W., [w:] *Strafgesetzbuch. Kommentar*, Hrsg. A. Schönke, H. Schröder, München 1997.
- Tiedemann K., *Erscheinungsformen der Wirtschaftskriminalität und Möglichkeiten ihrer Strafrechtlichen Bekämpfung*, „Zeitschrift für die gesamte Strafrechtswissenschaft” 1976, Heft 1.
- Ustawa z dnia 28 lutego 2003 r. – Prawo upadłościowe (Dz.U. z 2003 r., nr 60, poz. 535).
- Uszkodzenie*, <http://sjp.pwn.pl/szukaj/uszkodza%C4%87.html> [dostęp: 11.02.2017].
- www.legislationline.org/documents/section/criminal-codes [dostęp: 11.02.2017].
- Wyrok SA w Katowicach z dnia 31 maja 2012 r., II AKa 148/12, Legalis.
- Wyrok SA w Warszawie z dnia 16 stycznia 2013 r., II AKa 403/12, Legalis.
- Wyrok SA we Wrocławiu z dnia 24 sierpnia 2012 r., II AKa 189/12, Legalis.
- Wyrok SN z dnia 18 października 1999 r., II KKN 230/99, „Prokuratura i Prawo” 2000, nr 2, poz. 8.
- Wyrok SN z dnia 5 stycznia 2000 r., V KKN 192/99, LEX nr 50986.

Zawłocki R., [w:] *Kodeks karny. Część szczególna*, red. A. Wąsek, R. Zawłocki, t. 2, Warszawa 2010.
Zawłocki R., [w:] *System Prawa Karnego*, t. 9: *Przestępstwa przeciwko mieniu i gospodarce*, red.
R. Zawłocki, Warszawa 2011.

SUMMARY

This article shows the general characteristic of criminal responsibility for crimes against creditors, putting emphasise on type of unsatisfied creditor. The author in synthetic way embeds Polish regulations in comparative law approach.

Keywords: crime against business trading; unsatisfied creditor